

Тетяна Горлачук

Тернопільська об'єднана державна податкова інспекція

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ: АКТУАЛЬНІ ВИКЛИКИ ТА ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ

Загальновідомо, що державна підтримка вітчизняного аграрного сектору України залишається в рази меншою від тієї, котра існує в Європейському Союзі чи навіть у Білорусі та Росії. В нас фактично залишилася лише податкова підтримка в той час, коли в інших країнах, окрім цього, діють цінова і бюджетна підтримка з боку держави. Якщо оцінювати держпідтримку Україною аграрного сектора за методологією ОЕСР, в яку включено усі її види (бюджетна, податкова, цінова), то протягом останніх років вона склала близько 1,1-1,3 % від загального обсягу валового виробництва агропродукції, коли в РФ – 13,5 %, в ЄС – 19 %. Протягом останніх 5 років держава вилучає з галузі у вигляді податків і ручного зниження цін більше, ніж повертає у вигляді дотацій та пільг.

Розвиток аграрного виробництва безперспективний без розвитку сільських територій. Проте реальна діяльність органів державної влади у сфері регулювання аграрного сектора майже повністю звелася до підтримки великотоварного виробництва, зокрема, агрохолдингів.

Починаючи з 2000 року відбувається повзуче освоєння крупним капіталом українських земель. На даний момент їхній розмір становить більше 11 млн. га сільгоспугідь (це більше за площу Болгарії), які знаходяться у фактичному користуванні агрохолдингів та, за великим рахунком, перебувають поза правовим полем, не одержавши до цього часу відповідного юридичного статусу, не зареєстровані в органах юстиції та статистики.

Агрохолдинги в Україні, як правило, – це виключно бізнес-проекти, основною метою яких є одержання прибутку та примноження капіталу їхніх засновників. Підтримка і розвиток сільської інфраструктури ніколи не була функцією агрохолдингу, адже засновники чи власники агрохолдингу, як правило, не проживають в місцях ведення агробізнесу і ні вони, ні члени їх сімей не мають наміру користуватися сільською інфраструктурою. У певній мірі через це щорічно зникають з карти України близько 50 сіл.

Саме агрохолдинги та посередники, що перебувають між виробником і реалізацією продукції на експорт та мають фінансові ресурси, нині привласнюють сільськогосподарську ренту. Тому немає ресурсів у середніх та дрібних сільськогосподарських виробників, тому в сільському господарстві найнижчий рівень заробітної плати. Питання сільськогосподарської та земельної ренти залишаються невирішеними і є надзвичайно актуальними.

Скасування монополії крупного капіталу на ренту, вилучення і використання її в інтересах тих, хто працює та живе на землі має стратегічне значення.

Прийшов час змін. Сьогодні не можна втратити шанс змінити дану ситуацію, надавши позитивної динаміки у плані пріоритетності розвитку вітчизняного сільського господарства і агропромислового виробництва. Воно передбачає відмову від лобіювання інтересів великого олігархічного капіталу в агропромисловому виробництві. Справа дійшла до абсурду – металурги і директори шахт нині очолюють агропромислові підприємства, в т.ч. одні з найбільших в Україні.

Неоптимальна структура виробництва і нестабільність на сучасному етапі розвитку агропромислового виробництва країни зумовлені порушенням рівноваги в інвестуванні галузей аграрного сектору економіки. Капітал концентрується в основному на розвитку менш трудомістких та експортно-спроможних галузей рослинництва, створена додана вартість у яких реалізується за межами сільськогосподарських підприємств. Це призводить до спрощеної структури сільськогосподарського виробництва, яка має наслідком зменшення обсягів важливих видів сільськогосподарської продукції та збіднення органічної структури ґрунтів.

Крім того, в останні роки в Україні різко скорочується кількість дрібних сільськогосподарських підприємств, фермерських господарств за рахунок переходу їх під контроль потужних аграрно-промислових формувань. Створення агрохолдингів стрімко набирає обертів, вони поглинають дрібні господарства, яким не під силу конкурувати з великими компаніями.

В той же час, існування агрохолдингів можна розглядати як головну загрозу для економічної конкуренції в аграрній сфері. Масштаби діяльності агрохолдингу, що може практично повністю сконцентрувати земельні ресурси в межах окремих сільських територій і, навіть, адміністративних районів, дозволяють йому монополізувати доступ до землі як основного засобу виробництва та провідного економічного активу у сільській місцевості. Якщо цей процес і надалі розвиватиметься так само стихійно, як це має місце за останні 15 років, то не виключено, що невдовзі в Україні надконцентрація земельних ресурсів досягне такого рівня, за якого два-три десятки агропромислових холдингів стануть майже єдиними суб'єктами аграрного бізнесу, бо дрібні й середні сільськогосподарські товаровиробники не витримують конкуренції, насамперед через неможливість виплачувати таку орендну плату, яку завдяки рентним диспропорціям та завдяки ефекту масштабу спроможні виплачувати холдингові структури. Отже, існує реальна загроза повної монополізації сільськогосподарської ренти і ринку оренди землі, чого допустити не можна.

Впорядкування рентних відносин в агропромисловому виробництві є важливою проблемою, розв'язання якої у відомій мірі визначатиме пріоритетність його майбутнього розвитку.

Необхідно обмежити розміри максимального сільськогосподарського землекористування в Україні, зробивши не вигідною надмірну концентрацію земель. Мова йде також про соціальну відповідальність агробізнесу. Слід ввести, як мінімум, збір з 1 гектара сільськогосподарської площі на соціальний розвиток села та ввести обмеження, що запобігатимуть, по-перше, монополізації ринку оренди землі, по-друге, монополізації аграрного бізнесу, по-третє, надконцентрації виробництва і знищенню природо-екологічного середовища сільського розвитку.

У цьому контексті надзвичайно важливим, центральним питанням, є земельна реформа, котру спочатку планували завершити за 5 років, а пройшло вже більше 15 років. У підсумку маємо затяжний процес, котрий перейшов у хронічну стадію.

Наукові установи активно зайняті обґрунтуванням включення землі як складової економічної субстанції для врахування в ціноутворенні, а земельного ресурсу – в розподільчій системі держави з метою усунення цінового диспаритету.

У випадку занепаду аграрного сектору в економіці спостерігатиметься мультиплікативний негативний ефект, що буде проявлятися у порушенні макроекономічної стабільності та скороченні зайнятості у низці суміжних «потужних» галузей для агропромислового комплексу таких як хімічна, металургійна, будівельна, машинобудування та багато інших.

Таким чином, стратегія державної підтримки агросектору повинна враховувати, що агропромисловий комплекс в Україні – це системоутворююча, стратегічна галузь, яка дозволяє отримувати позитивне сальдо торговельного балансу країни та формувати валютні резерви Національного банку, є одним із основних бюджетоутворюючих секторів української економіки, створюючи і утримуючи більш ніж 40 % робочих місць України, а в сільських територіях – більше ніж 80 % за рахунок агропромислового комплексу.